

Gadymy Rimde jöhittligiň ýaýramagy

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Gadymy Rimde jöhittligiň ýaýramagy GADYMY RIMDE JÖHITLIGIŇ ÝAÝRAMAGY

Rim imperatory Konstantiniň 313-nji ýylda hristianlyga geçmegi dünýä taryhynyň ugruny üýtgetdi.

Dinini üýtgetmek bilen ol hristianlygy Rim imperiýasynyň döwlet dini hökmünde kabul etdi we dünýäniň gürrüňsiz kabul edilmähe degişli diýdimzor dinine öwrülme prosesiniň başyny başlatdy.

Iň esasy bilinmän galan zadam edil şondan öňinçäsi Rimiň jöhiti imperiýasy bolmaga beter ýakynlaşanlygydyr.

Rim imperiýasynyň jöhiti ilaty hakda esasan taryhçylar we alymlar tarapyndan kabul edilen statistiki gymmaty bar.

Orta asyryň birinji ýüzýyllygynda Rim imperiýasynyň ilatynyň 10%-den gowragy jöhitti – 2-7 million aralykda jöhiti bardy we bu diýseň ünsi çekijidir.

Muňa derek häzir jöhiti jemagatynyň ýiti täsire eýe bolan, emma ýurtdaky kämillik ýaşyna ýeten raýatlarynyň 2,4%-i jöhiti bolan ABŞ-ny göz öňüne getiriň.

Rim imperiýasynyň prosenti has agdyk gelýärdi.

Surat: Rabbi Pinchas Landis

B.e.öňki 423-nji ýylyň Babyl sürgüniniň başlangyjyndaky jöhit sanyna seredenimizde, geň galdyryjy bir zady orta çykarýarys. Iň takyk çaklamalar şol wagtky dünýä jöhit ilatynyň çäryek milliondan juda pesde bolandygyny görkezýär. Ýarym müň ýyllyk döwürde jöhit halky ýitip-ýok bolup gitmäge ýakyn döwürden soň Rim imperiýasynyň düzüminde hasaba goşmaga degişli güýje öwrüldi.

Makabileriň Hanuka uruşlaryndaky üstünliginden soň greklere garşy uruş ýene 25 ýyl dowam etdi. Muny jöhitleriň arasyndaky birnäçe içerki uruş dowam etdirdi we rimlilere garşy üç uly uruş bilen gutardy. Jöhit ganynyň gereginden artyk dökülen döwri boldy. Şeýle-de bolsa statistiki görkezijiler astronomiki taýdan ösdi.

Köplenç gyýtaklaýyn subutnamalar bilen alymlar häzir Rim imperiýasynda jöhittige köpçülikleýin öwrülmeleriň bolandygyny çaklaýarlar.

Jöhit jemagatynyň häzirki dinini mälim edendigine yşarat edýän gyýtaklaýyn ýa-da başga hiç bir subutnama ýok.

Jöhit jemagatynyň aktiw tagallasy bolmazdan jöhit ilatynyň beýle çalt ösüşini din üýtgetme ýollary arkaly nädip anyklap bileris?

«Talmud» bize şol wagtlar nämeleriň bolup geçendigi hakda gowy maglumatlary berýär. Ysraýylyň we Ýehudanyň üç pagan patyşasyndan «kärdeşlerimiz» diýip söz açan Raw Aşiniň hekaýatyny gürrüň berýär.

Şol gije patyşa Menäşe (agzalýan üç adamdan biri) düýşünde Raw Aşä görünýär we özüni olaryň taýy hökmünde tanadandygy üçin oňa azar berýär we oňa Töwratyň inçelikleri hakdaky bilýän zatlaryny aýdýar. Raw Aşi soraýar:

– *Beýle akyllý bolýan bolsalar, nämüçin buta çokunýardylar?*

Patyşa Menäşe şeýle jogap berýär:

– *Şol ýerde bolan bolsadyň, donyň etegini çekip yzyndan ylgardyň.*

Meniň döwrümde butlara çokunma arzuwynyň nähili güýçlidigi hakda hiç hili pikiriň ýok. Gatnaşyk açyp bilmersiňiz we bize häzirki ýagdaýyňyza görä baha bermäge hakyňyz ýok.

Munuň özi täsin bölüm. Patyşa Menäşe b.e.önki 533-nji ýyldan başlap Günorta Ýehuda patyşalygyny dolandyrdy we Raw Aşo b.e.önki 392-nji ýylda «Talmudyň» esasy redaktorlarynyň biridi.

Ikisiniň arasy müň ýyla golaý açyldy. Aradan geçen ýyllarda patyşa Menäşeni ýoldan çykaran we ony Raw Aşi üçin boş, gülkünç düşünje terzine öwren butlara ybadat etme babatdaky ýiti içki arzuwyny alar we ony kemelder ýaly näme üýtgedi?

Hiç birimiz dyza çökmek we muzeýlerde saklanýan gadymy butlara ybadat etmek meýlimiz ýok. Näme üçin şeýle bolsun?

«Talmudyň» suratlandyryýan «Neçemiýa» kitaby butlara çokunmaga bolan ýaramaz meýliň Birinji ybadathananyň ýykylmagyna,

dogrularyň öldürilmegine we jöhit halkynyň watanlaryndan sürgün edilmegine sebäp bolandygyny aýdýar.

«Ýokary Mejlisiň adamlary» diýip tanalýan Ikinji milletler jemgyýetiniň başlangyjyndaky dolandyrys organy adamzadyň arasynda butlara ybadat etme arzuwlaryny we munuň sebäp bolan geçmişdäki kynçylyklaryny gowy bilýärdi.

Ysraýylyň täzeden başladylmagynyň Birinji milletler jemgyýetiniň ýykylmagyna sebäp bolan öňki haýyn elementler tarapyndan goýbolsun edilmejegini anyk bilmek islediler.

Şeýdibem, «Ýokary Mejlisiň adamlary» üç günlük oraza tutmak we doga-dileg etmek dessuryny yglan etdiler.

Ahyrsoňy doga-dilegleriniň kabul edilendigini we butlara ybadat etme babatdaky ýaýrawly içki meýliň aradan aýrylandygy hakda ylahy yşarat aldylar. Mujuň özi b.e.öňki 350-nji ýyllarda bolup geçipdir.

Jöhit taryhynda şol wagtdan başlap, şeýle ruhy ýykgynçylykly hereketleri eden jöhit jemgyýetlerinden söz açylmaýar diýen ýaly. Butparazlyk odunyň butparazlygy döwlet dinine öwren beýleki patyşalyklara ýaýramagy has köp wagta çekdi.

Belki-de, Rim imperiýasynda şeýle jöhit öwrülişigine getiren şertleri indi anyklap bilýäris.

Halk ahyrsoňy tagtadan we daşdan ýasalan butlaryň dünýä boýunça hiç hili täsiriniň ýokdugyny bilipdi.

Şahsyň autentiki magnawy baglanyşyk tapma babatdaky dogabitdi islegi imperiýanyň hemme ýerinde uly boşluk döretdi.

Gözlemäge başladylar. Köpüsi jöhitligiň kanagatlandyryjy,

gandyryjy «suwlarynyň» üstünden bardy we dinini üýtgetdi.
Umut ATASEWEN,
gadymydünýä taryhçysy.

@atasevenoffica

Sişenbe, 29.11.2022 ý. Taryhy makalalar